

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ

FOREIGN EXPERIENCE IN PREVENTING CRIMINAL OFFENSES COMMITTED BY ORGANIZED GROUPS

Єпринцев П.С., к.ю.н., доцент, проректор

Донецького державного університету внутрішніх справ,
директор

Криворізького навчально-наукового інституту

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9790-9565>

У статті узагальнено досвід зарубіжних країн та виокремлені деякі позитивні практики у запобіганні організованій злочинності. Аналіз міжнародного досвіду боротьби зі злочинністю свідчить, що за сучасних умов злочинні прояви створюють реальну загрозу демократичному розвитку та національній безпеці більшості країн світу. Констатовано, що відсутність єдиної національної концепції запобігання, неузгодженість загальнодержавних, регіональних, галузевих державних цільових програм соціальної профілактики за відповідними напрямками не сприяє запобіганню злочинності в країні.

Виокремлено два підходи щодо запобігання організованій злочинності у зарубіжній практиці: традиційний, пов'язаний, насамперед, з належним функціонуванням системи кримінальної юстиції, що охоплює діяльність з розробки: незалежного кримінального законодавства, особливо щодо відмивання брудних грошей і конфіскації злочинно отриманих коштів; процесуального законодавства, передусім того, яке стосується співпраці у сфері правової допомоги; засобів і ресурсів, що дозволяють ефективно провадити заходи запобігання; нетрадиційний – охоплює запобіжну діяльність і включає різного роду підходи на рівні громади (надання громадянам інформації щодо різних збитків і ризиків, що тягне за собою організована злочинність, упровадження гарячих ліній; участь у роботі різних громадських організацій), а також регуляторну політику.

Наголошено, що на сьогодні в нашій країні єдиним нормативно-правовим актом із запобігання організованій злочинності є Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (1993), який є застарілим, із розбалансованістю норм та їх суперечністю, що не дає змоги вирішувати питань із запобігання організованій злочинності в умовах воєнних дій на території України. Тому важливою передумовою забезпечення ефективної боротьби з організованою злочинністю є створення ефективної (дієвої) нормативно-правової бази, зокрема назріла потреба у терміновій розробці та прийнятті нового Закону України «Про боротьбу з організованою злочинністю в Україні».

Ключові слова: організована злочинність, кримінальне правопорушення, злочин, організована група, зарубіжний досвід, боротьба, запобігання.

The article summarizes the experience of foreign countries and highlights some positive practices in preventing organized crime. Analysis of the international experience of fighting crime shows that under modern conditions, criminal manifestations pose a real threat to democratic development and national security of most countries of the world. It was established that the lack of a unified national concept of prevention, the inconsistency of state-wide, regional, sectoral state targeted social prevention programs in the relevant directions does not contribute to the prevention of crime in the country.

Two approaches to the prevention of organized crime in foreign practice are distinguished: the traditional one, connected, first of all, with the proper functioning of the criminal justice system, which includes the development of: independent criminal legislation, especially regarding money laundering and confiscation of criminally obtained funds; procedural legislation, primarily that which concerns cooperation in the field of legal assistance; means and resources that allow effective prevention measures; non-traditional - covers preventive activities and includes various approaches at the community level (providing citizens with information about the various damages and risks that organized crime entails, the introduction of hotlines; participation in the work of various public organizations), as well as regulatory policy.

It was emphasized that today in our country the only legal act on the prevention of organized crime is the Law of Ukraine «On the Organizational and Legal Basis of Combating Organized Crime» (1993), which is outdated, with imbalanced norms and their contradictions, which does not allow to resolve issues related to the prevention of organized crime in the context of hostilities on the territory of Ukraine. Therefore, an important prerequisite for ensuring an effective fight against organized crime is the creation of an effective (effective) legal framework, in particular, there is an urgent need for the urgent development and adoption of a new Law of Ukraine «On the fight against organized crime in Ukraine».

Key words: organized crime, criminal offense, crime, organized group, foreign experience, struggle, prevention.

Війна розв'язана рф проти України розпочали нову еру стимульованих міжнародних конфліктів, посилили дію наявних в міжнародному безпековому середовищі негативних чинників і запустили додаткові руйнівні тенденції, порушивши міжнародно-правові засади світового порядку. У разі повернення в умовах глобалізації до «права сили» в міжнародних відносинах виникає ризик колапсу міжнародної системи, процес розпаду якої викликати подальше неконтрольоване примноження загроз [1] й зростання організованої злочинності.

Політика держав у сфері запобігання злочинності аж до першої половини ХХ ст. була доволі жорсткою і мала яскраво виражений каральний характер, спираючись у цілому на державну репресію, залякування громадян жорсткістю кримінальних покарань, у структурі яких переважало позбавлення волі, допускались довільне ув'язнення і страти винних у різний спосіб. Натомість профілактичним (некаральним) напрямом правоохорон-

ної діяльності відводилась у той період другорядна роль. Однак поступове пом'якшення починаючи із 70-х рр. ХХ ст. державної правозастосовної практики у США й низці європейських країн сприяло розширенню некаральних напрямів кримінологічної профілактики, особливе місце в якій посіла стратегія зменшення можливостей учинення злочинів.

Перегляд основних підходів правоохоронної діяльності спочатку в США, Великій Британії, а згодом у Німеччині, Франції та інших європейських країнах відбувся внаслідок несприйняття підходу щодо «ліквідації» злочинності, «нейтралізації» її причин і умов. Як відомо, вказані положення були своєрідними мантрами радянської кримінологічної теорії і практики запобігання злочинності, які відповідали на той час комуністичній ідеології та розвитку СРСР. Однак ученим-кримінологам, соціологам, психологам та іншим фахівцям у західних державах удалось раніше зрозуміти хибність таких поглядів, оскільки «зни-

щити», «ліквідувати», «нейтралізувати» чи іншим чином повністю усунути злочинність неможливо. Ця мета прямо суперечить людській природі й деструктивно спрямованій активності більшої частини членів суспільства. Тому слід погодитись із слушною думкою науковців, що мета діяльності із запобігання злочинності полягає саме в комплексному забезпеченні безпеки і надійному захисті охоронюваних цінностей і благ від злочинних посягань. Указана мета може бути досягнута через обмеження дії багатьох криміногенних чинників [2, с. 420; 3]. При цьому цілком можливо контролювати поведінку громадян, тримаючи злочинність у такій спосіб у прийнятних межах, безпечних для суспільства, його членів, сталого розвитку різних сфер розвитку держави [4, с. 8–9].

Сьогодні, аналіз зарубіжного досвіду боротьби зі злочинністю свідчить, що за сучасних умов злочинні прояви створюють реальну загрозу демократичному розвитку та національній безпеці більшості країн світу. Кримінальні елементи, маючи тісні міжрегіональні та міжнародні зв'язки, все частіше спрямовують свої зусилля на встановлення контролю над найбільш прибутковими сферами економічних відносин. Як зазначає М. Г. Вербенський, відсутність єдиної національної концепції запобігання кримінальним правопорушенням, неузгодженість загальнодержавних, регіональних, галузевих державних цільових програм соціальної профілактики за відповідними напрямками не сприяє запобігання злочинності в країні. Таке становище не відповідає проголошеним конституційним положенням про соціальну, демократичну та правову державу, оскільки ситуація, що склалася, не враховує реалій сучасності, адже боротьба зі злочинністю давно перетворилася на глобальну світову проблему, яка набула не лише національного, а й міжнародного, транснаціонального характеру [5, с. 7].

Аналіз міжнародного досвіду боротьби зі злочинністю свідчить, що за сучасних умов злочинні прояви створюють реальну загрозу демократичному розвитку та національній безпеці більшості країн світу. Кримінальні елементи, маючи тісні міжрегіональні та міжнародні зв'язки, все частіше спрямовують свої зусилля на встановлення контролю над найбільш прибутковими сферами економічних відносин. Відсутність єдиної національної концепції запобігання, неузгодженість загальнодержавних, регіональних, галузевих державних цільових програм соціальної профілактики за відповідними напрямками не сприяє запобігання злочинності в країні. Таке становище не відповідає проголошеним конституційним положенням про соціальну, демократичну та правову державу, оскільки ситуація, що склалася, не враховує реалій сучасності, адже боротьба зі злочинністю давно перетворилася на глобальну світову проблему, яка набула не лише національного, а й міжнародного, транснаціонального характеру [6, с. 7].

На сьогодні у сфері запобігання організованим злочинності можна виокремити два основні підходи – традиційний і нетрадиційний.

Перший (традиційний), пов'язаний, насамперед, з належним функціонуванням системи кримінальної юстиції, що охоплює діяльність з розробки:

- 1) незалежного кримінального законодавства, особливо щодо відмивання брудних грошей і конфіскації злочинно отриманих коштів;
- 2) процесуального законодавства, передусім того, яке стосується співпраці у сфері правової допомоги;
- 3) засобів і ресурсів, що дозволяють ефективно проводити заходи запобігання (спеціалізовані центральні агентства боротьби з небезпечними організованими угрупованнями та злочинними організаціями).

Другий (нетрадиційний) – охоплює запобіжну діяльність і включає різного роду підходи на рівні громади (надання громадянам інформації щодо різних збитків і ризиків, що тягне за собою організована злочинність, упровадження

гарячих ліній; участь у роботі різних громадських організацій), а також регуляторну політику [7, с. 177].

Виокремлюють два підходи до інституціонального забезпечення запобігання організованим злочинності: в першому випадку запобігання організованим злочинності здійснюють правоохоронні органи взагалі, без створення спеціальних органів, покликаних протидіяти організованій злочинності; в другому – створюються спеціалізовані органи та їх підрозділи. Другий варіант є більш цікавим для впровадження зарубіжного досвіду, тому ми розглянемо його на прикладі США, Великобританії, Німеччини, Канади, Австрії, Італії, Польщі, Австралії, Хорватії.

Так, для підвищення ефективності діяльності з протидії організованим злочинності, зокрема належного виявлення та розслідування, у деяких європейських країнах створюються спеціалізовані органи. Система правоохоронних органів США є складним конгломератом нейтралізованих (федеральних) і децентралізованих (місцевих) структур. Завдання боротьби з організованою злочинністю тією чи іншою мірою покладено на федеральні правоохоронні відомства, яких у США нараховується більше сімдесяти. У складній багатосуб'єктній системі федеральних правоохоронних органів США все ж таки можна виділити кілька головних міністерств, які відіграють провідну роль у боротьбі з організованою злочинністю в країні:

1) Федеральне бюро розслідувань (у діяльності сучасного ФБР пріоритетним є напрям боротьби з організованою злочинністю);

2) Державна атторнейська служба (прокуратура);

3) Велике журі (Велике журі складається з 23 присяжних та є органом досудового розслідування і відданий до суду, воно не розглядає кримінальні справи і не виносить обвинувальних вироків. Результатом розгляду справи Великим журі може бути або її припинення, або направлення до суду з обвинувальним висновком) [8, с. 142–144]. Крім того, відповідно до Програми боротьби з організованою злочинністю федеральним урядом США створено об'єднання «Ударні сили». Головне завдання «Ударних сил», що діють під загальним керівництвом Міністерства юстиції США та в тісному контакті з правоохоронними органами штатів, полягає у виявленні груп організованої злочинності. До обов'язків «Ударних сил» віднесено пошук доказів злочинної діяльності учасників незаконного підприємництва. Правовий режим діяльності «Ударних сил» визначається кримінально-процесуальним законодавством і спеціальними інструкціями Міністерства юстиції США [9, с. 84].

Значну роль у боротьбі з організованою злочинністю відіграє і Міністерство фінансів США, зокрема такі його структурні підрозділи, як Секретна служба (розслідування фінансових справ, пов'язаних з організованою злочинністю); Служба внутрішніх доходів (виявлення фактів корупції та ухилень від сплати податків); Бюро по алкоголю, тютюну і вогнепальній зброї (виявлення порушень законодавства в частині, що стосується виробництва і збуту зазначених товарів).

Питаннями боротьби з організованою злочинністю певною мірою займаються Митна служба, Поштова служба, Міністерство праці США, Комісія з цінних паперів і бірж, Держдепартамент.

Відповідно до чинного в США законодавства відповідальність за боротьбу з організованою злочинністю покладено на правоохоронні органи всіх рівнів: федеральні, штатів і місцеві. Але головним відомством по боротьбі з організованою злочинністю слід вважати ФБР, організаційна структура якого включає Головне управління (м. Вашингтон) і 59 регіональних агентств і відділень. Регіональні представництва включають по декілька місцевих відділень. Місцеві відділення складаються з декількох агентів або груп спеціальних агентів, залежно від чисельності населення й кількості проведених розслідувань.

В основі структурної побудови регіональних представництв ФБР лежить лінійна спеціалізація. У більшості регіональних агентств існують відділи з розслідування особливо небезпечних злочинів. Крім того, ФБР має у своєму розпорядженні добре підготовлені й оснащені підрозділи спеціального призначення для проведення силових операцій по затриманню озброєних злочинців. Цікавим є те, що штатна чисельність великих відділів ФБР передбачає посади юрисконсультів, які консультують працівників з конкретних питань застосування законів і допомагають скласти важливі процесуальні документи.

Для проведення розслідувань, які торкаються компетенції інших право-охоронних органів, як правило, створюються сумісні робочі групи з включенням у них місцевих поліцейських, а також працівників інших відомств. Керівництво такими групами здійснюють працівники ФБР.

Особливої уваги заслуговує процес підбору персоналу в ФБР, до якого висуваються високі вимоги. Кандидати на посади оперативних працівників підбираються з осіб, за віком не молодших 23 і не старших 35 років, які мають університетську освіту, стаж роботи зі спеціальності не менше трьох років й відміне фізичне здоров'я. Кожен кандидат проходить тестування для визначення загального рівня інтелектуального розвитку і психологічного стану. Кандидати, які мають найліпші показники, перевіряються на благонадійність, включаючи тести на детекторі неправди й співбесіду з комісією з досвідчених працівників відомства. Внаслідок жорсткого конкурсного добору тільки 3–5 % кандидатів зараховується до ФБР, при цьому їм призначається річний іспитовий термін. Після іспитового стажування і позитивного висновку працівник приймає присягу і направляється на навчання до Академії ФБР, в якій проходить від 16 до 24 тижнів курс спеціальної підготовки.

Після навчання, протягом двох років вони працюють під наглядом досвідчених працівників (наставників), які надають їм практичну допомогу і діляться своїм досвідом. Для вивчення всіх напрямів діяльності ФБР і визначення подальшої спеціалізації, новачки періодично переводяться з одного відділу до іншого.

Такі вимоги до підбору персоналу забезпечують високу його стабільність. Більшість працівників служить до виходу на пенсію, оскільки цінують свою роботу і не прагнуть її змінити. Таке поняття, як кадровий некомплект, у них відсутнє, оскільки кожний новий працівник планується на конкретне місце, що звільняється.

Цікавим організаційно-управлінським рішенням щодо посилення взаємодії різних правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю є створення спеціалізованих «ударних сил», які виникли як реакція на діяльність мафіозних кланів і корупцію в правоохоронних органах. Такі «ударні сили» налічують від 20 і більше представників різних федеральних відомств, які відряджені для виконання поставлених завдань. До основних завдань належать: боротьба з корупцією; практична координація зусиль і можливостей всіх державних установ у протидії організованій злочинності; подолання міжвідомчих бар'єрів і протиріч; створення максимально сприятливих умов для швидкого вирішення будь-яких проблем, що виникають під час розслідувань. Особливо слід відмітити, що завданням «ударних сил» є не координація міжвідомчих дій у боротьбі з організованою злочинністю взагалі (як, наприклад, створений Координаційний комітет в Україні), а ліквідація конкретних організованих злочинних груп. Тому основною формою їх роботи є не проведення засідань, а практична оперативно-розшукова і слідча діяльність [10]. На нашу думку, такий досвід боротьби з організованою злочинністю доцільно запровадити і в Україні.

Важливе значення має створення в місцевих поліцейських управліннях (відділах) спеціалізованих підрозділів

по боротьбі з організованою злочинністю, діяльність яких організована за територіальним і спеціалізованим принципом обслуговування.

Для ефективного ведення боротьби з організованою злочинністю вищезазначені підрозділи всіх рівнів мають добре організовану розвідувальну службу поліції (РСП), основним завданням якої є збір (отримання) необхідної інформації [11, с. 35].

У Великобританії з 1 квітня 2006 р. діє Служба по боротьбі з найбільш небезпечною організованою злочинністю SOCA (Serious Organised Crime Agency), пріоритетними напрямками діяльності якої є: підвищення рівня обізнаності населення про організовану злочинність; збільшення обсягу повернених коштів, отриманих незаконним шляхом і числа розкритих кримінальних справ; підвищення загрози для діяльності організованих злочинних угруповань у Великобританії завдяки відпрацьованим оперативним і слідчим діям, а також впровадженню нових способів боротьби з цим явищем [6, с. 180].

В Італії, з метою посилення боротьби з організованою злочинністю, Парламент країни заснував спеціальну Генеральну Раду по боротьбі з організованою злочинністю, а також окружні управління по боротьбі з організованою злочинністю та мафією і окремо – Державне управління по боротьбі з мафією та слідче управління по боротьбі з мафією. Крім того, в складі Генеральної прокуратури Італії створено оперативно-слідче управління по боротьбі з організованою злочинністю та мафією. Таким чином, Національне управління по боротьбі з організованою злочинністю та мафією, окружне управління й оперативно-слідче управління по боротьбі з організованою злочинністю складають систему багатофункціональних, спеціалізованих оперативних, слідчих та інформаційних елементів з питань протидії організованій злочинності. Кожні шість місяців міністр внутрішніх справ доповідає парламенту про проведеної роботу. Передбачено також щорічну доповідь міністра парламенту з усього комплексу проблем, пов'язаних з організованою злочинністю [8, с. 83].

Зростання рівня організованої злочинності та наркоманії викликало необхідність створення в системі МВС Австрії двох нових структур: Федеральної служби по боротьбі з організованою злочинністю; Центрального департаменту з розслідування злочинів, пов'язаних з розповсюдженням і вживанням наркотиків. До складу першої структури увійшли: група, яка здійснює фінансові розслідування і розслідування злочинів, пов'язаних з відмиванням грошей злочинними організаціями. Австрійські банки зобов'язані повідомляти в цей відділ про підозрілі фінансові операції [11, с. 9].

У Хорватії у 2001 році у структурі Державної прокуратури Хорватії було створено Управління по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю (Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala – USKOK). Начальник Управління є одночасно Заступником Генерального прокурора і призначається на посаду Генеральним прокурором на чотири роки за погодженням Міністра юстиції та Ради державних прокурорів. Спеціальні прокурори Управління призначаються Генеральним прокурором за поданням начальника Управління. Управління здійснює керівництво і нагляд за розслідуванням злочинів, пов'язаних з корупцією і організованою злочинністю, та підтримання обвинувачення. Управління само не проводить розслідування правопорушень. Воно лише здійснює нагляд і керівництво офіцерами поліції, які в основному працюють у Департаменті поліції по боротьбі з економічними злочинами і корупцією [12, с. 10].

Слід відмітити, що «професійна» діяльність злочинних організацій часто передбачає сукупність взаємопов'язаних злочинів, до яких часто можуть бути причетні певні фізичні особи та організації, які перебувають під слідством у різних відомствах через вчинення

окремих злочинів. Незважаючи на правові інтерфейси, що дозволяють відомствам обмінюватися інформацією, низкою країн передбачено механізми, які допомагають відомствам здійснювати пряме співробітництво під час розслідування злочинів за допомогою спільних слідчих груп. Це дозволяє забезпечити більш прямий і швидкий обмін інформацією, а групи з різних відомств отримують можливість здійснювати координацію розслідувань, сприяючи тим самим кращому використанню своїх технічних навичок і повноважень [13, с. 97]. Проведення спільних розслідувань може дозволити посадовим особам різних відомств створити мережу контактів, підвищити рівень розуміння особливостей роботи кожного окремого відомства, а також підвищити ефективність інших сфер співробітництва. Це також може сприяти зниженню витрат за рахунок усунення дублювання, яке може мати місце при паралельному проведенні декількох розслідувань.

Показовим прикладом такої співпраці є австралійський проект Вікенбай (Project Wickenby), що представляє собою міжвідомчу робочу групу, створену в 2006 році для захисту цілісності фінансової та регуляторної систем Австралії за допомогою встановлення заборони на рекламу або участь у несумлінному використанні «гаваней конфіденційності». Податкова адміністрація Австралії є пріоритетним відомством для всього проекту, іншими відомствами, що беруть участь у роботі спільної слідчої групи, є: Комісія Австралії з питань злочинності, Федеральна поліція Австралії, Комісія Австралії з цінних паперів та інвестицій, Директор Співдружності Прокуратур, Підрозділ фінансової розвідки, Департамент Генерального Прокурора та Адвокат Уряду Австралії. Було при-

йнято спеціальне законодавство, що дозволяє відомствам більш активно обмінюватися інформацією для цілей проведення розслідувань в рамках Проекту Вікенбай (Project Wickenby), ніж це допускається зазвичай. Робоча група співпрацює з австралійськими та міжнародними органами в сфері попередження, виявлення і боротьби з неправомірними схемами, що включають в себе «гавані конфіденційності»; міжнародне ухилення від сплати податків; порушення фінансових законів і правил Австралії; спроби шахрайства відносно співтовариства, включаючи інвесторів і кредиторів; відмивання грошових коштів, здобутих злочинним шляхом; приховування доходів або майна. В результаті розслідувань, проведених в рамках Проекту Вікенбай (Project Wickenby), за станом на 29 лютого 2012 року 65 особам були пред'явлені звинувачення в скоєнні злочинів, відносно 22 осіб винесено обвинувальні вироки, в бюджет було стягнуто додаткових податків на суму приблизно 1,275 млрд австралійських доларів [14].

Підводячи підсумки, варто наголосити, що на сьогодні в нашій країні єдиним нормативно-правовим актом із запобігання організованій злочинності є Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [15], який є застарілим, із розбалансованістю норм та їх суперечністю, що не дає змоги вирішувати питання із запобігання організованій злочинності в умовах воєнних дій на території України. Тому важливою передумовою забезпечення ефективної боротьби з організованою злочинністю є створення ефективної (дієвої) нормативно-правової бази, зокрема назріла потреба у терміновій розробці та прийнятті нового Закону України «Про боротьбу з організованою злочинністю в Україні».

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-zatverddiv-strategiyu-nacionalnoyi-bezpek-63577>
2. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія. Харків : Вид-во ХНУВС, 2008. 446 с.
3. Литвинов О. М. Стратегія протидії злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 377–387.
4. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність : монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2017. 252 с.
5. Вербеньський М. Г. Транснаціональна злочинність : монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2009. 356 с.
6. Шостко О. Ю. Аналіз ефективної діяльності системи кримінальної юстиції у сфері протидії організованій злочинності в окремих європейських країнах. *Проблеми законності*. 2009. № 1. С. 176–185.
7. Верченко Л. С. Система та компетенція правоохоронних органів США, які протидіють організованій злочинності. *Право і суспільство*. 2009. № 5. С. 141–147.
8. Чубенко І. Зарубіжний досвід боротьби з корупцією в органах виконавчої влади. *Вісник державної служби України*. 2003. № 1. С. 81–87.
9. Джужа О. М. Світові кримінологічні системи запобігання злочинам. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (110). С. 7–12. doi: <https://doi.org/10.33270/01191101.7>
10. Don. R. Harries Basic Elements of Intelligence. A Manual of Theory, Structure and Procedures for Use by Law Enforcement Agencies Against Organized Crime. LEAA, Department of Justice, Wash., D.C., 2021. P. 35–42.
11. Волощук А. М. Державно-правова політика в сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: зарубіжний досвід. *Митна справа*. 2011. № 1. С. 8–17.
12. Романюк Б. В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. № 22. С. 3–12.
13. Макаренко Н. К. Організована та професійна злочинність в Україні: взаємозумовленість і взаємовплив. *Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ*. 2016. № 2 (12). С. 94–101.
14. Харкевич О. О. Организованная преступность – вызов мировому сообществу. *European reforms bulletin. Luxemburg*. 2016. № 4. С. 30–35.
15. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>